

Лекції з курсу «Безпека від кримінальних загроз»

Лекція 8. Кримінальні загрози в економічній сфері

План

1. Економічні відносини в структурі суспільства.
2. Шляхи розвитку суспільства в сучасному світі.
3. Основні види кримінальних загроз в економічній сфері.

Література:

1. Грачев А.В. Инструменты противодействия криминализации общества в системе обеспечения экономической безопасности. Вестник Санкт-Петербургского университета. 2009. № 4 (44). С. 71-81.

2. Дрёмин В. Н. Институциональный кризис и криминализация власти в транзитивном обществе: политико-криминологический анализ. Наукові праці НУ ОЮА. 2010. Т. 9. С. 105-120. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nponyua_2010_9_13

3. Клеймёнов И.М. Криминализация общественных отношений. Вестник Омского университета. Серия «Право». 2013. № 3 (36). С. 200–207.

1. Економічні відносини в структурі суспільства

Економіка включає суспільне виробництво, обмін, розподіл і споживання економічних благ, а також сукупність виникаючих на цій основі економічних і господарських відносин.

Економія (ойкономія, від слів «ойкос» – домашнє господарство і «номос» – правило, закон) – наука про ведення домашнього господарства.

Політична економія – фундаментальна економічна наука, що вивчає методологічні і теоретичні проблеми виробництва, розподілу, обміну і споживання економічних благ.

Матеріальне виробництво складає основу життя суспільства. Люди не можуть зупинити виробництво, оскільки вони не можуть перестати споживати.

К. Маркс виділяє три основні чинники виробництва. **Предмет праці** – це те, на що впливає людина в процесі виробництва. **Засоби праці** – це все те, чим люди діють на предмет праці. Засоби праці підрозділяються на дві групи: знаряддя праці та інші засоби праці. **Знаряддя праці** – це те, чим люди безпосередньо впливають на

предмет праці, наприклад, машини, інструменти. **Праця** – доцільна діяльність людини, у процесі якої вона перетворює предмет праці для задоволення своїх потреб. У процесі праці людина створює і використовує знаряддя праці.

Продуктивні сили суспільства – єдність засобів виробництва і працівників, які приводять ці засоби в рух. **Система виробничих відносин** – це об'єктивні взаємозалежні відносини, що складаються між людьми з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання, тип яких визначається відносинами власності. **Спосіб виробництва матеріальних благ** – являє собою єдність продуктивних сил і виробничих відносин.

Суспільно-економічна формація – це спосіб виробництва, узятий у єдності з ідеологічною і політичною надбудовою, із усіма характерними для нього формами діяльності людей. **К. Маркс** виділив у історії п'ять суспільно-економічних формацій послідовно перемінювали один одного: *первіснообщинна, рабовласницька, феодалська, капіталістична, соціалістична.*

Економічна система – це спосіб, яким суспільство розподіляє наявні в його розпорядженні ресурси для задоволення потреб населення.

Організаційно-економічний підхід виділяє моделі організації господарства в залежності від способу рішення трьох основних економічних проблем: що, як і для кого виробляти. Виділяють три основних моделі економіки:

Командна економіка ґрунтується на концентрації ресурсів у руках держави, яка визначає асортимент, обсяги випуску продукції і розподіл її серед індивідів, що здійснюється централізовано державними органами за допомогою наказів суб'єктам господарювання.

Ринкова економіка характеризується взаємозв'язком виробників і споживачів за допомогою саморегулюючого ринкового механізму, за яким рішення щодо цін і розподілу визначається ринком, тобто співвідношенням попиту і пропозиції.

Змішана економіка ґрунтується на одночасному функціонуванні ринкового механізму і державного регулювання. Ринковий механізм економіки визначає ціни і виробництво в багатьох сферах, а держава впливає на ринок за допомогою оподаткування і регулювання економіки капіталовкладеннями.

2. Шляхи розвитку суспільства в сучасному світі

Після десятирічного досвіду впровадження неоліберальних ринкових реформ в Україні **М. Павловський** опублікував праці, в яких показав чому і як змінювалися економічні системи провідних держав світу. Він виділив ті чинники, що визначають модель розвитку конкретної країни (форми власності, державне регулювання та ринкове саморегулювання, економічні реформи, стійкість економічної системи). **Економічні реформи** – це такі зміни в системі ведення господарства, організації виробництва і управління економікою, грошово-фінансовою, соціальною та екологічною сферами, які зачіпають співвідношення між різними формами власності, між державним регулюванням і ринковим саморегулюванням, між лібералізацією і протекціонізмом, між закритістю та відкритістю суспільства, між глобалізацією і самодостатністю економіки, між інтеграцією і національними інтересами. В постсоціалістичних країнах реформи пов'язані з переходом від централізованої планової економіки до ринкової. Економічні реформи в цьому разі *трансформують суспільство*, ведуть до змін соціально-економічного середовища».

Для визначення стратегічних шляхів розвитку суспільства М. Павловський розробив систему координат «Ступінь втручання держави в економіку» (СВДЕ).

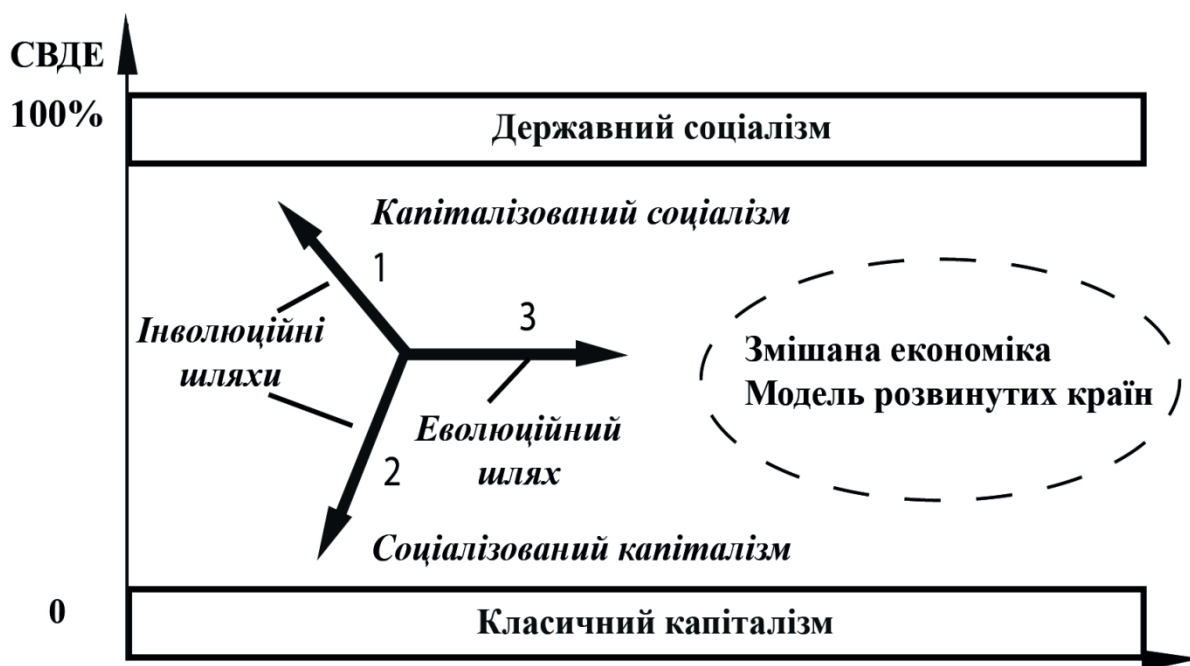

Рис. 1. Шляхи розвитку суспільства

Ступінь втручання держави в економіку визначається формами власності і перебуває в межах від 0 до 100 відсотків. Втручання держави в економіку на рівні нульового відсотка відповідає *моделі вільного ринку*, або *класичного капіталізму*, а повне (близько 100 відсотків) – *моделі державного соціалізму*. Система координат унаочнює межі (крайнощі), в яких розвивається суспільство: класичний (дикий) капіталізм, або – державний соціалізм. Між цими межами знаходиться простір *змішаної економіки* – *модель розвинутих країн*. Залежно від того, до якої межі ближче модель певної країни, її можна назвати або *капіталізованим соціалізмом* (соціальні принципи переважають) або, якщо вона ближче до верхньої межі, – *державним соціалізмом*. *Соціалізованим капіталізмом* (переважають принципи свободи особистості) можна назвати таку модель, якщо вона наближається до нижньої межі – *класичного (дикого) капіталізму*. Така крайність, як класичний капіталізм, формувалась у ХІХ ст. на основі ідеї вільного підприємництва і доктрини невтручання держави в економіку.

Першим вичерпав себе класичний капіталізм під час кризи 1932-1933 рр., коли ринкова система США була врятована за допомогою *нового курсу Ф. Рузвельта (економічної революції Кейнса)*. Суть її полягала в нарощуванні системного цілеспрямованого втручання держави в економіку з метою приборкання ринкового хаосу, створення робочих місць, розв'язання соціальних проблем. Ці заходи стали початком і *основою для утвердження змішаної економіки* в розвинутих країнах. Наприкінці ХХ ст. вичерпав себе і державний соціалізм, що спричинило розпад соціалістичної системи. Спираючись на наведений аналіз, М. Павловський виділяє три стратегічні шляхи розвитку суспільства. Два *інволюційних* – повернення до державного соціалізму початку ХХ ст. та повернення у ХVІІІ – ХІХ ст. до моделі вільного ринку (за *Дж. Соросом*, до ринкового фундаменталізму). *Еволюційний* – третій шлях – це рух у коло розвинутих держав за моделлю змішаної економіки.

3. Основні види кримінальних загроз в економічній сфері

Економісти розглядають криміналізацію як *процес проникнення криміналу в економічні відносини, поширення кримінального бізнесу та тіньової економіки*. Вони звертають увагу на економічний бік *етіології* (розділ медицини, який вивчає

причини виникнення хвороб) **криміналізації**, підкреслюючи, що деструктивні соціально-економічні процеси детермінують масштабну криміналізацію соціальних та економічних відносин. *Залучення, легалізація та обіг кримінальних інвестиційних капіталів* як українського походження, так і зарубіжних, в умовах відсутності ефективної системи моніторингу та регулювання процесів економічного розвитку приходять у протиріччя з національними інтересами України.

Національні інтереси постають як **інтереси економічної безпеки**, яким загрожує криміналізація відносин у сфері економіки, що породжується нестійкістю виробничо-господарських зв'язків і фінансових відносин, постійним порушенням договірних відносин, втратою контролю з боку органів регіонального управління, ослабленням оперативних позицій у діяльності правоохоронних органів, бідністю та зниженням якості життя більшості населення.

Криміналізацію економічних відносин можна розглядати, з одного боку, як *процес*, що характеризується поступовим витісненням легітимних економічних відносин їх кримінальними різновидами, з іншого боку, – як особливе соціальне *явище*, що є результатом розширення спектру та мультиплікації бізнес-злочинів, *поширення делінквентної поведінки у сфері економічної діяльності*. Криміналізація вражає систему зв'язків, норм та відносин, і означає поширення в суспільстві *криміналізованої та кримінальної економічної поведінки*. Криміналізація як соціальне явище виглядає як **результат генезису економічної злочинності та злочинного бізнесу, криміналізованої та кримінальної економічної діяльності**.

Ці процеси і явища проявляються у поширенні кримінальних практик. Серед них: забезпечення «захисту» бізнесу з допомогою так званих «**дахів**», що надають кримінальні структури. Все більшого поширення набуває «**кришування**» бізнесу з боку корумпованих представників державних та правоохоронних органів.